

De andre sprog

- om sprogvalg og sproguddannelser

Karen Sonne Jakobsen

Lektor, cand.mag. (tysk)
Roskilde Universitetscenter.

Fremmedsprogsmønstret i Danmark er under forandring. Så meget kan man på baggrund af de senere års udviklingstendenser sige med rimelig sikkerhed. Risikoen er at det udvikler sig i retning af større monotoni; muligheden er at vi gennem større sprogpolitisk og -pædagogisk bevidsthed opnår en fremmedsproglig mangfoldighed, hvor den danske befolkning benytter sig af en bred vifte af forskellige sprog, flere end i dag. Men det kræver at vi ser på fremmedsprogskompetencer, niveauer og uddannelser med friske øjne og er parat til prøve noget nyt.

Nye valgmønstre

Umiddelbare krisetegn finder vi i universitets- og handelshøjskoleuddannelsernes sproguddannelser, hvor nogle sprog der ellers betragtes som 'store'

fremmedsprog - tysk og fransk - har en vigende tilgang, nogle steder så stærkt at eksistensen er truet. Russisk står det heller ikke godt til med, mens spansk og italiensk ser ud til at holde skansen noget bedre. De nye, 'fjerne' sprog der er kommet til gennem 80'erne (arabisk, japansk), ser ud til at klare sig, men nok ikke helt på det niveau man havde håbet. Fakulteterne reagerer på krisen med kampagner, f.eks. har Handelshøjskolen i København sammen med Dansk Industri iværksat en kampagne for at stimulere interessen blandt gymnasieelever. *Erhvervsprogligt Forbund* slår i deres novemberudgave ligefrem 'Sprogalarm': „Udviklingen skal vendes, og de unge skal oplyses om erhvervslivets behov for andre sprog“. *De andre sprog* er andre sprog end engelsk.

Et andet krisetegn er at man i fag, hvor man har været vant til at benytte sig af forskellige fremmedsprog - eksempelvis litteratur, kunsthistorie, filosofi, pædagogik - må konstatere at sprogkunderskaberne er utilstrækkelige i en studie-sammenhæng. Selv om vi ved at de studerende har lært i hvert fald to fremmedsprog i deres gymnasiale uddannelse, de sproglige studenter tre, er det åbenbart vanskeligt at aktivere 2. og 3. fremmedsprog i studierne. Nogle steder tyr man til hvad der findes af oversættelser til engelsk - en fagligt set problematisk løsning - andre iværksætter fagrettet fremmedsprogsundervisning, f. eks. 'tysk for filosofistuderende'. Den sidstnævnte løsning er samtidig et godt eksempel på hvad der kan gøres og nok vil blive gjort mere af i fremtiden.

Engelsk som andetsprog

Med engelsk ser det ganske anderledes ud. Ser man på udviklingen i tilgangen til sprogstudierne, viser det sig at engelsk i sidste halvdel af 90'erne når op på niveau med dansk (i 1999 optog dansk på landsplan 621 studerende, engelsk 598). At et fremmedsprogsstudium rekrutterer lige så mange studerende som modersmålet, er noget nyt.

Tallene kunne tyde på at det mønster som mange har spået om, er ved at blive en realitet. At engelsk er ved at skifte status fra fremmedsprog til andetsprog, eller ligefrem: "Engelsk - vort andet modersmål" (således en overskrift i *Kræmmerhuset*, 5, 2000). Og at omvendt de 'klassiske' fremmedsprog - tysk og fransk - som op til i dag har været helt

centrale moderne fremmedsprog i dansk uddannelse, er ved at miste betydning. Selv om det nok er en overdriivelse at sige at befolkningen er ved at blive tosproget dansk-engelsk - og det er i hvert fald næppe hele sandheden om den aktuelle sprogsituation - så er det ikke uden betydning at situationen *opfattes* sådan i ganske brede kredse (jf. Preisler 1999).

Sprogvalg i gymnasiet

Inddrager man mønstret for sprogvalg i gymnasiet, er hovedlinjerne de samme. Engelsk ligger op gennem 90'erne stabilt på en ca. 10.000 elever på A-niveau i 3. G. Det høje tal skyldes for knap halvdelen vedkommende at de matematiske gymnasiaster benytter sig af muligheden for at vælge engelsk på højt niveau. Tysk er et populært 2. fremmedsprog i 1. G, om end med en tydeligt vigende tendens, men i 3. G er der kun en brøkdel der tager tysk på højniveau (ca. 2.300). Også fransk må notere en nedgang; lyspunktet er at der efterhånden er lidt flere der vælger fransk som fortsættersprog i 1. G. Italiensk og navnlig spansk har fremgang - spansk er ved at 'overhale' fransk - mens russisk må registrere meget små tal (Birgit Christiansen, i *Videregående sproguddannelser ...*).

Det samlede billede giver dog ikke udelukkende grund til klage. I og med at flere og flere unge får en gymnasial uddannelse, får stadig flere en sproglig uddannelse på højt niveau. Ser man på valgmønstret for højniveauerne, så er det karakteristisk at distancen mellem engelsk over for de øvrige sprog er

stor og tenderer til at blive større. *Væksten* er kommet engelsk og spansk til gode, mens de 'kontinentale' sprog - tysk, fransk, russisk - ikke længere har den samme relative betydning som dengang de var de centrale litteratur- og dannelsessprog. Der læres stadig mange forskellige sprog i gymnasiet, men det ser ud til at 2. og 3. fremmedsprog har problemer man skal være opmærksom på.

Fra europæisk til global kommunikation

Skal man tolke disse tendenser, er det et nærliggende bud at fremmedsprogvalget op gennem 90'erne skifter fra at være europæisk til at være globalt orienteret: Engelsk opfattes som det centrale sprog i en globaliseret verden, suppleret med spansk som et sprog der ligeledes har stor udbredelse.

At den globale orientering faktisk spiller en rolle for de unges sprog- og uddannelsesvalg, er en rimelig hypotese. De globale, medieformidlede ungdomskulturer med amerikansk som kode har en massiv betydning for kulturel orientering og sproglig kompetence. 'Den store dannelsesrejse' går ikke til Paris eller Rom, men til andre verdensdele. I en ny undersøgelse af unges uddannelsesvalg (Zeuner, 2000) fremhæves uddannelsesvalget som styret af værdier, og navnlig blandt sproglige gymnasiaster har følgende værdier stor betydning: „Jeg vil gerne opleve fremmede kulturer og finde ud af hvordan mennesker fungerer under andre vilkår“ og „Jeg vil blive i stand til at kunne være sammen med mennesker i et hvilket som helst land.“ Det er

et mindretal men immervæk 36 pct. der tilslutter sig følgende udsagn: „Jeg føler der er for trangt i Danmark. Jeg må have det globale arbejdsmarked til min rådighed“, ikke overraskende primært unge fra de højere sociale lag, mens et flertal er indstillet på at tage en del af deres uddannelse i et andet land.

Orienterer man sig efter medierne og den brede offentlighed, kan man dårligt undgå at komme til følgende konklusion: At det er tvingende nødvendigt at beherske engelsk, helst på et næsten-indfødt niveau af en af de mere udbredte varieteter, men til gengæld kan man så i praksis 'klare sig overalt' med engelsk. Der findes journalister i DR der interviewer på tysk, fransk og russisk, men det dominerende billede er at det er engelsk der er globaliserings sproget. Billedet bestyrkes af politikere, der som en helt naturlig konsekvens af internationaliseringen foreslår engelsk indført i 1. klasse (således formanden for folketingets uddannelsesudvalg Hans Peter Baadsgaard i november 2000), uden at der forlyder noget om de øvrige sprog, heller ikke modersmålene, hverken dansk eller minoritetssprogene. Den offentlige debat tenderer til at opstille en front mellem på den ene side 'internationalister' der finder dominansen af engelsk naturlig og ønsker at styrke engelsk yderligere, og på den anden side en position der er bekymret for det danske sprogs skæbne, og som er under mistanke for at være 'nationalistisk' (jf. sprogdebatten i forlængelse af kulturministerens sprogpolitiske konference sidste forår). Når banen er kridtet op på denne måde, er det enkelt at vælge

side, i hvert fald for det store flertal i de yngre generationer.

Et flersprogethedsscenario på vej

Men spørgsmålet er om denne bane overhovedet er værd at spille på. Én ting er det medieformidlede billede, noget andet de sproglige realiteter. Haberland (2000) henviser til at „Bag ved den globale diskurs' overflade, der formenes at foregå udelukkende på engelsk, lurer altså diskurser på andre sprog, og det kan fornemmes at der foregår spændende ting der“. Eksemplet er World Wide Web som ganske vist er domineret af engelsk, men andre sprog haler ind; vi er ifølge Haberland på vej henimod et *flersprogethedsscenario*.

Hvis vi forestiller os den globale kommunikation som énvejskommunikation, fra ét centrum til resten af kloden på samme tid, er engelsk et godt bud; man kunne kalde det 'CNN-modellen' (At CNN nu kommer med en tysksproget version, er måske tegn på at denne model ikke længere er uanfægtet). Men da vi ikke kun er konsumenter af nyheder, tjenesteydelser etc., må vi også forestille os den globale kommunikation som *et netværk* hvor forskellige knudepunkter kommunikerer med hinanden, og dermed sender forskellige sprog i spil. Til nogle typer af netværk - inden for handel, kultur eller politik - er tysk eller fransk nok så gangbart som engelsk, til andre er det russisk etc. Selv om engelsk uden tvivl er det vigtigste *lingua franca*, er det ikke det eneste, og langt fra altid det bedst fungerende. Det afhænger helt af hvilke

netværk man ønsker at blive en del af. *Både* den europæiske og den globale orientering kræver i realiteten at vi behersker flere fremmedsprog.

Ombrydning af nationalfilologierne?

Fremmedsprogfagene er både i gymnasieskolen og i de videregående uddannelser i udgangspunktet struktureret efter den nationalfilologiske logik: Genstand for studierne er nationens sprog, historie, kultur og litteratur, i overensstemmelse med fagenes historiske grundlag i dannelsen af nationer og national selvbevidsthed. Siden 1970'erne har fagene ændret sig, mest markant engelsk, der i dag dækker britisk, amerikansk og postkoloniale kulturer og sproglige varieteter, foruden den globaliserede, amerikansksprogede medieindustri. Det samme gælder fransk, som omfatter ikke kun Frankrig men også de frankofone lande, mens der i tysk faget tales neutralt om 'de tysksprogede lande' som konsekvens af at man med Anden Verdenskrig havde fået grundskudt ethvert tilløb til national selvfølelse. Men selv om der er sket en udvikling af fagenes genstandsområde, kan figuren stadig beskrives som 'nationalfilologi med knopskydninger'. Dette forhold ytrer sig bl.a. ved at engelsk er kendetegnet ved 'stofeksplosion' og 'fagtrængsel' (jf. Engelskuddannelserne, Evalueringscentret 1998).

Simonsen og Ulriksen (1998, s. 169f.) gør opmærksom på at faget tysk beskrives forbløffende ensartet ved forskellige institutioner. 'De tre søjler', sprog, litteratur, kultur- og samfunds-

forhold, er bærere af en stabil, traditionsbestemt forståelse af faget. Spørgsmålet er om ikke denne forståelse trænger til revision, om der er brug for flere *forskellige* opfattelser af hvad et sprogfag kan være.

Mange nye faglige problemfelter følger ikke nationalfilologiernes grænser, men går på tværs. Det er for så vidt ikke i sig selv revolutionerende, da nationalfilologierne altid har været et genstands- (og ideologisk) felt, ikke et videnskabeligt. Men i og med at den nationalt afgrænsede genstand ikke har den betydning den har haft (anglo-germano- eller frankofilien må vi tage afsked med, og det gør måske heller ikke så meget), skal der skabes plads til fagområder der reflekterer sprogsituationen som den er i dag: Sprogbrug i nye medier, studier af kultur- og sprogkontakt, sprogenes funktion som andetsprog og lingua franca, tværkulturel kommunikation, sprogpolitik - for at nævne nogle eksempler mest fra sociolingvistikken. Hertil kommer forskellige kompetencer og strategier til sproglig kommunikation, nabosprogs-kommunikation, sprogformidling, oversættelse og tolkning. Der er hele det sprogpædagogiske felt som på tværs af sprogene bør indgå i en egentlig sproglærerdannelse. Det er tydeligt at en sådan tilgang til sprogstudierne også ville omfatte dansk og de nordiske sprog, ligesom minoritets-sprogene vil indgå.

'Adgangsbilletten' til disse studier skal være sprogstudier af et eller flere sprog op til et veldefineret niveau, f. eks. bachelorniveau og / eller kandidatni-

veau. Vi må acceptere at ikke alle nødvendigvis skal op på det højeste niveau for at gennemføre et meningsfuldt studium, og vi må vænne os til at arbejde med differentierede kompetenceniveauer inden for forskellige færdigheder. Hermed kunne f. eks. de kompetencer der er nødvendige for nabosprogs-kommunikation få en tiltrængt synliggørelse. Det hindrer ikke at f. eks. gymnasieskolen fortsat forlanger - og bør forlange - almen sprogkompetence på højeste niveau. Men det muliggør at der ved siden heraf kan gennemføres sprogstudier med bredere profiler hvor sproget studeres i relation til forskellige fagområder, f. eks. kommunikation, journalistik, kulturstudier etc. Det svarer til at stadig flere universitetsuddannede beskæftiges i jobs hvor sprogkompetencen først bliver til en kvalifikation i kombination med en faglig kompetence fra et andet humanistisk eller samfundsvidenskabeligt fag.

Til gengæld er det vigtigt at fastholde at sproglig kompetence på et vist niveau er sine qua non for meningsfuldt at kunne gennemføre de ovenfor skitserede studier. Hvis man vil studere f. eks. tværkulturel kommunikation er det uomgængeligt at lære de sprog der på forskellig vis indgår i kommunikationen, omend ikke nødvendigvis at tale dem flydende. Der findes tilstrækkeligt med eksempler på at det er nødvendigt hvis ikke studierne skal begrænse sig til det meget almindelige. Endelig kan der være grund til at understrege at en differentieret tilgang til færdighedssiden ikke vil kræve mindre, men mere af undervisningen: en professionalisering af sprogundervis-

ningen og vilje til at afsætte de tilsvarende ressourcer, hvad det i dag nok kniber med mange steder.

Differentierede sproglige kompetencer er nødvendige for de fleste fagstudier. På humaniora bør det være en selvfølge at alle studerende udvikler deres sproglige kompetencer som en del af studierne, også de ikke-sprogstuderende. I en række fag vil det være læsefærdigheden der skal opbygges, mens en kombination af forskellige færdigheder er relevante som forberedelse af studier ved et udenlandsk universitet. I eksamensbeviset bør sprogkunderskab også på dette niveau dokumenteres.

Mere fokus på 2. og 3. fremmedsprog

Et hovedproblem i sprogstudierne er ikke blot manglende tilgang, men også et meget stort frafald. At frafaldet er stort - og det rammer også andre humanistiske fag, ikke kun sprogene - kan skyldes flere ting. Simonsen og Ulriksen (1998) fremhæver at de studerende i dag generelt ikke er indstillet på at bide sig fast i et studium som de ikke finder personligt tilfredsstillende. Den udbredte konsensus at først skal de studerende lære det grundlæggende, dvs. grammatik, fonetik, oversættelse, tekstanalyse og et par ting til, før der kan blive tale om mere interessebetonede studier, har sandsynligvis ansvar for en del afbrudte studier. Hvis det også kniber for universiteterne at tage et realistisk udgangspunkt i de kompetencer de studerende kommer med i deres 2. eller 3. fremmedsprog, så ligger frafaldet lige for (jf. også Christiansen i *Videregående sproguddannelser*).

Zeuner peger på at de studerende lægger stor vægt på selv at have indflydelse på uddannelsernes indhold og sammensætning:

„Det er primært de unge, som ønsker at deltage i globaliseringsprocessen, der selv vil sammensætte indholdet af deres uddannelse. Her bevæger vi os altså ud over storbyen og den moderne verden og videre til den globale verden og den radikale modernitet. Det er de unge der vil erobre verden, der føler sig i stand til selv at tage ansvaret for indholdet af deres uddannelse” (Zeuner 2000, s. 64, min fremhævelse).

Ønsket om at 'konstruere sin egen uddannelse' har Handelshøjskolerne og de erhvervsproglige studier taget konsekvensen af og indført et modulsystem der giver mulighed for kombinationer af sprog på forskellige niveauer, og for nye kombinationer af sprog med ikke-sprogfag. En anden måde at opnå noget tilsvarende på er sprog- og kulturstudier gennem projektarbejde som ved Aalborg Universitet og RUC. Begge muligheder har vist at de kan tiltrække studerende, men - igen - først og fremmest til fordel for engelsk.

I den i indledningen citerede udgave af 'Kræmmerhuset' begrundes Arnt Lykke Jakobsen de studerendes valg af engelsk med at

„de unge har bedre kompetence i engelsk. De koncentrerer sig om det sprog de kan i forvejen, og kan så bruge mere energi på deres andet fag”.

Selv om det kan diskuteres hvor meget og hvor godt engelsk de studerende 'kan i forvejen', er det givetvis rigtigt at sådan opleves det. Og at omvendt 2. eller 3. fremmedsprog opleves som så svært at kun et lille mindretal, ofte med særlige forudsætninger, tør og vil satse på dem. Det kunne tale for mere tid til 2. og 3. fremmedsprog i skoleuddannelsen, mere opmærksomhed på værdien af forskellige sproglige kompetencer på flere niveauer og mere pædagogisk fokus på de *andre sprog*.

Litteratur

Christiansen, Birgit: Bidrag i *Videregående sproguddannelser...* (i trykken)
Engelskuddannelserne. Kbh., Evalueringscenteret, 1998.
"Engelsk – vort andet modersmål" i:

Kræmmerhuset - Arbejdspladsavis for Handelshøjskolen i København. Nr 5, 2000.

Haberland, Hartmut: Kan dansk overleve som kultursprog? i Anne Holmen og J. Normann Jørgensen red., *Det danske sprog år 2011 – er dansk et truet sprog?* Kbh., Danmarks Pædagogiske Universitet, 2000. (Københavnstudier i tosprogethed, 32)

Preisler, Bent: *Danskerne og det engelske sprog*. Roskilde Universitetsforlag, 1999.

Simonsen, Birgitte og Lars Ulriksen: *Universitetsstudier i krise. Fag, projekter og moderne studenter*. Roskilde Universitetsforlag, 1998.

"**Sprogalarm**" i: *Erhvervsprogligt forbund* 8, 2000.

Videregående sproguddannelser – er der brug for reformer? Bidrag til Humanistisk uddannelsesråds konference, 3. 11. 2000 (i trykken)

Zeuner, Lilli: *Unge mellem egne mål og fællesskab. Værdier og valg blandt elever i de studieforberedende ungdomsuddannelser*. Kbh.; Socialforskningsinstituttet, 2000.
